הקדרות הפלסטינית המסורתית בחברון – תערוכת מחווה

صناعة الفخار الفلسطينية التقليدية في الخليل ـ معرض تكريم

Traditional Palestinian Pottery in Hebron - Homage Exhibition

דברי ברכה
גילה בן דוד, יו"ר אגודת אמני הקרמיקה בישראל
מרכז פרס לשלום
הקדרות הפלסטינית המסורתית בחברון
שלומית באומן
התערוכה
קרדיטים

ترحيب
جيله بن دافيد
مركز بيرس للسلام
صناعة الفخار الفلسطينية التقليدية في الخليل
شلوميت باومن
المعرض
اعتمادات

Greetings
Gila Ben David, Chairperson, Ceramic Artists Assocciation of Israel
The Peres Center for Peace
Traditional Palestinian Pottery in Hebron
Shlomit Bauman
The Exhibition
Credits

עברית
العربية
english

דברי ברכה

קרמיקאים באשר הם, מתחילים את יומם עם בגדי עבודה,עם לישת החומר
בתנועות סיבוביות, חוזרות על עצמן, בישראל כמו בכל מקום אחר בעולם.
"מלאכה" זו, שיש בה קשר ומגע עם הדברים הראשוניים והבסיסיים בעולמינו,
אדמה מים ואש, שיש בה הרבה עמל כפיים מחד, חשיבה צורנית, אסתטית,
פונקציונאלית, ואמנותית, מאידך, יוצרת מעין שפה בינלאומית, בין כל האנשים
העוסקים בה, בכל מקום בעולם.
מתוך היומיום העמלני, הכנת החומר, ייבושו, מרכוזו, תנועות הסיבוב על האבניים,
סחיבת הכדים, שרפתם, מכירתם, אנחנו מביעים את הזדהותנו עם הקדרים
הפלסטינים בחברון.

אני מודה לכל הקרמיקאים והאמנים שלקחו חלק במחווה זו,
אני מודה לגליה בר אור , ולמשכן לאמנות עין חרוד, המארח אותנו בתערוכה זו.
תודה למרכז פרס לשלום על תמיכתם בתערוכה.

גילה בן-דוד
יו"ר אגודת אמני הקרמיקה בישראל

מרכז פרס לשלום

מרכז פרס לשלום הוקם בשנת 1996 על ידי מר שמעון פרס ראש הממשלה לשעבר וזוכה פרס נובל לשלום, במטרה לקדם פעילות משותפת של ישראלים ותושבי המדינות השכנות, להשכנת שלום ואחווה באמצעות שיתופי פעולה אזוריים - כלכליים ודיאלוג בלתי אמצעי.

פעילות מרכז פרס לשלום מתמקדת במטרות חברתיות וכלכליות משותפות לישראלים ושכניהם, עם דגש מיוחד על יחסי ישראלים-פלסטינים. באמצעות שותפים מקומיים ובינלאומיים, המרכז מפתח פרויקטים שונים ומגוונים לבניית שלום.

פעילות המרכז כוללת בין השאר את תחומי החקלאות, פיתוח קהילתי, דיאלוגים ושיתופי פעולה בחברה האזרחית, חינוך לשלום, מחקר אקדמי, שיתופי פעולה עסקיים וכלכליים, רפואה ובריאות, ספורט, פעילויות לנוער ועוד.

מידע נוסף על פעילות המרכז ומשימותיו ניתן להוריד מהאתר:
www.peres-center.org

ילדים ישראלים ופלסטינים מקבלים מדליות מנשיא אוניברסיטת אל קודס, פרופ' סרי נוסייבה, ראש עיריית חולון מוטי ששון ומר שמעון פרס. הילדים משתתפים בפרויקט "בתי הספר התאומים לספורט ולשלום" אשר מפעיל מרכז פרס לשלום, בו מעורבים אלפי בני נוער ישראלים ופלסטינים.

השחקן ריצארד גיר מבקר ילד פלסטיני המאושפז בבית חולים ישראלי במסגרת פרויקט "הצלת ילדים", שמקיים מרכז פרס לשלום. במסגרת פרויקט זה מופנים ילדים פלסטינים לקבלת אבחון וטיפול רפואי מורכב בבתי חולים ישראלים, בשל מחסור במסגרות טיפוליות הולמות ברשות פלסטינית.

צוות המופע "נקודת מבט" אותו מעלה מרכז פרס לשלום במסגרת תכנית לקידום ערכי שלום וסובלנות, במהלך הופעה בפני תלמידי תיכון.

הקדרות הפלסטינית המסורתית בחברון - תערוכת מחווה

שלומית באומן

התערוכה

מאז אינתיפאדת אלאקצה, הקדרות הפלסטינית המסורתית בחברון הולכת ונעלמת באופן הדרגתי. מסורת זו פעלה כ-500 שנה, מבוססת על שיטות עבודה מסורתיות האופייניות לחומרי המקום ואופיו הצורני, תוך העברת הידע המקצועי ושיטות העבודה במשפחה, מאב לבן כפי שאופייני לקהילות מסוג זה.

עד שנת 2000 היוותה חברון את המרכז הגדול לקרמיקה במזרח התיכון והייתה מוקד להתעניינות בין לאומית כמרכז של קדרות מסורתית. באותה תקופה פעלו בה כ-80 סדנאות, 50 מהם מסורתיות (רובן בתי אב של משפחת אלפאח'ורי) ו-30 מהם משלבות טכנולוגיות מודרניות יותר. חשוב לציין כי מאז המהפכה התעשייתית, החל תהליך של התפרקות והעלמות של שיטות ייצור מסורתיות ובתוכן הקדרות המסורתית, בד"כ בשל העדר יכולת להתמודד עם החידושים הטכנולוגים והיבוא הזול, או בשל חוסר רלוונטיות לשווקים המקומיים בהם הם פעלו. דווקא בסדנאות הקרמיקה בחברון הייתה עשייה תוססת ואפילו פריחה (עד לפני כארבע שנים כאמור), מתוך יכולתם של הקדרים להתאים עצמם לשוק המקומי ולתמורות שחלו בו. מאז שהחלה האינתיפאדה האחרונה נסגרות הסדנאות זו אחר זו והקדרים מוצאים עצמם מתפרנסים מעבודות מזדמנות. כך אנו עדים לגוויעתה של תופעה תרבותית ייחודית, שהתפתחה במשך 500 שנה בחברון וסביבתה, אשר היוותה בשיא פריחתה, למרכיב משמעותי ומכונן זהות, של הסביבה האסתטית שלנו (ג'ארות, כדי משתלות, "קרמיקה ארמנית" וכו'). היום פעילות תרבותית זו נמצאת בסכנת העלמות כ"תופעת לוואי" של הכיבוש.

מטרת התערוכה היא לערוך מחווה לקדרות הפלסטינית המסורתית בחברון, להעלות את הנושא בציבור שוחרי האמנות בישראל. קרמיקאים / אמנים הוזמנו לפעול על כדים וקערות שנקנו בתרומה במיוחד למטרה זו. כך בתוך שדה האמנות נוצרת אמירה המחדדת יחסי גומלין תרבותיים: בין אמן לאומן, בין גבוה לנמוך, בין החברתי לאישי, בין אליטיסטי ועממי, בין מחאה לאמירה אמנותית.

סדנאות הקדרות המסורתית בחברון

סדנאות העבודה של משפחת אלפאח'ורי מחברון, נמצאות בשטח תעשייתי רב מפלסי בו חיי היומיום והקדרות מתערבבים באופן טבעי. שטח שהיום הוא מגרש חניה לאופניים, מחר ישמש לייבוש כדים גדולים ומחרתיים מקום להכנת שיעורי בית. ייעוד שטחי הסטודיו

דינמי ביותר ומשתנה במהירות לפי הצורך. רוב הפתרונות הטכניים הם מאולתרים מחומרים פשוטים (כמו למשל מנגנון הפעלת האבניים המופעל באמצעות מנוע פשוט בעל מהירות סיבוב אחידה אשר נשלטת באמצעות יצירת חיכוך בין חתיכת צמיג וגלגל התנופה).

הסדנא של משפחת אלפאח'ורי בחברון היא אחת מכ-50 סדנאות השייכות ל-50 בתי אב של המשפחה. "אלפאח'ורי", שם משפחה שמשמעו "העוסק בחימר", במקור בערבית המילה "פוח'אר" משמעה "חרס", ומכאן השם. סדנאות המשפחה עוסקות ביצירת כדי חרס מזה כ-17 דורות והכישורים המקצועיים מונחלים מאב לבנו עד היום. הקרמיקה של סדנאות משפחת אלפאח'ורי, מאופיינת בשריפות נמוכות בחום של כ-950ºc של כלים העשויים מחרסית מקומית ואינם מחופים בצבע או בגלזורה. כלי המשפחה מאופיינים בפשטותם הצורנית והתכליתית. הסדנאות עברו תהליך של שינוי מבחינת סוג הכלים שנוצרו מתחילת פעילותם ועד היום. במשך כ-400 שנה הם יצרו כלים שימושיים העונים לצורכי החברה באותו זמן (כלי מאגר לשמן, יין, לבן, ריבה ומים הנקראים "זיר", כלי בית ואוכל לשימוש יומיומי, ועציצים למשתלות). עם התפתחותם של כלי הבית התעשייתיים והזולים מזכוכית ופלסטיק (שנות ה-50) ופתיחתו של השוק הישראלי לאחר מלחמת ששת הימים, השתנו סוגי המוצרים והפכו בעיקר למוצרי משתלות למיניהם כמוצר מרכזי ומזכרות לתיירים.
תהליך ייצור הכלים בסדנאות של משפחת אלפאח'ורי מתחיל בייצור החימר ממנו הם עשויים. החומר עמו הם עובדים עשוי מחרסית מקומית המגיעה לסדנאות במשאיות מסביבתם הקרובה. החרסית עוברת תהליך של ערבול וסינון. לאחר מכן מועברת החרסית לבריכות שקיעה למשך של כ10- יום בהם היא מתנקה מן החומרים האורגנים ומלכלוכים. בתום 10 יום מנקזים את המים ומשאירים בבריכת השקיעה את החימר הנמצא במצב בוצי (Slip) לייבוש נוסף למשך שבוע, עד להגעתו למצב המאפשר לישה נוחה ועבודה. החומר המיועד לכלים גדולים מעורבב עם חול המשמש כשלד לתמיכה בגוף החומר, כמעין שמוט. צבעו האדום צהבהב של החימר נובע מתחמוצת הברזל הנמצאת בחרסית עצמה, במידה ויש צורך בחימר לבן או בהיר יותר, מערבבים את החרסית עם מלח המלבין את גוף החומר. שרפת המוצרים נעשית בתנורים מלבני שמוט בעלי מבנה מעוגל המוסקים בעצים ושמן מנועים שרוף.

לעומת הדגם של הסטודיו של משפחות אלפאח'ורי, הסטודיו של עבד אלג'עברי מושתת על גישה שונה לחלוטין. הייצור בו מבוסס על טכניקות תעשייתיות מגוונות (לא רק עבודת אבניים) כג'יגר, יציקות לתבניות גבס, ושימוש באקסטרודר. נקודת המוצא של הסטודיו של עבד היא יצירת גופים קרמים לפי הזמנה (ברוב המקרים

קרמיקאים ישראליים המזמינים כלים שרופים ביסק לפי עיצובם). החימר בו משתמש עבד הוא חימר מוכן המיובא ביבוא אישי בעיקר מאירופה (מאז שנות השמונים). התנורים הם תנורי חשמל עם שליטה מקסימלית על הטמפרטורה. הסדנאות שייצרו כלים בטכניקות תעשייתיות מודרניות (כ30- במספר בחברון) ייצרו כלים מצויירים, בעלי זיגוג. בסדנאות אלו העסקת פועלים התהוותה על בסיס מקצועי ולא משפחתי. שנות השבעים היו שנים של שגשוג לקרמיקה של חברון. 50 בתי אב העוסקים בקרמיקה ממשפחת אלפח'ורי (לכל בית אב סדנא משלו), ו-30 מפעלי קרמיקה תעשייתית הם נתון מדהים לכל סביבה עירונית. למעשה, חברון הופכת בשנות ה-70 למרכז קרמיקה פלסטינית המשווקת בערים הפלסטיניות ובישראל. החברה הפלסטינית החיה תחת כיבוש, אשר כתוצאה ממנו שוק העבודה איננו מתפתח בתחומים של מקצועות חופשיים ותעשייה מתוחכמת (High-Tech), מוצאת בייצור הפשוט של כלי קרמיקה (Low-Tech), אופציה זולה ומתאימה לפרנסה הנצרכת באופן כמעט מוחלט על ידי השוק הישראלי. "קדרות שעוברת מאב לבן" מסביר עבד בתשובה לשאלתי על כמות הגדולה של סדנאות קרמיקה בחברון "מפרנסת היטב, מכיוון שההוצאות וחומרי הגלם זולים מאוד וההכנסה טובה".

שגשוגה של הקרמיקה הפלסטינית בחברון המשיך להתפתח עד שנות ה-90. נוצר מצב של הצפה של סדנאות קרמיקה. עם פתיחת השוק הירדני והאמריקאי עקב הסכמי אוסלו, חל ניסיון לייצא קרמיקה פלסטינית, אולם הסגרים התכופים והמיסוי הכבד החל על ייצוא סחורות מהשטחים חנק ניסיון זה. תקופת הסכמי אוסלו הייתה תקופה קצרה של יציבות אשר הוכחה מהר מדי כתקוות שווא בכל הנוגע להתפתחות כלכלית עצמאית של כל יוזמה פלסטינית. מספר חודשים לאחר שנחתמו הסכמי אוסלו עם תחילת העוצרים-סגרים-כתרים נבלם השגשוג של הקרמיקה בחברון. הסדנאות החלו להיסגר בזו אחר זו עד לסכנת העלמות משמעותית עם תחילתה של אינתיפאדאת אלאקצה ועד היום.

רוב סדנאות הקרמיקה בחברון סגורות היום או שאינן רווחיות ומתפקדות - על פי עולם הדימויים הרפואי של עבד - ב"הנשמה מלאכותית". בעלי סדנאות ופועלים בסדנאות קרמיקה מוצאים את פרנסתם כנהגי מוניות, פועלי בניין ופקידים ברשויות המקומיות. עבד עצמו עובד מאז בבניין. "הקרמיקה בחברון" - הוא מתאר את המצב - "גוססת בחדר מיון". היום, פועלות כ20- סדנאות של משפחות אלפאח'ורי. השאר נסגרו, והסדנאות הפעילות עובדות במתח רווחים נמוך במיוחד. העברת הסחורה לישראל נעשית באמצעות נהגים ישראלים ופלסטינים בעלי אישור מעבר, וזאת בתנאי

שהם יכולים להיכנס לחברון או לצאת ממנה.
ברצוני להדגיש ולהתריע במאמר זה על תהליך של חנק תרבותי, של יצירה קרמית עממית שהתקיימה מאות שנים כמרכז הקרמיקה הגדול ביותר במזרח התיכון. סדנאות קרמיקה בבית לחם, עזה ובראמאללה נמצאות במצב דומה לסדנאות בחברון. חשוב לציין כי בחברון נמצא המרכז של הקרמיקה הפלסטינית וכי רוב הפועלים בסדנאות מחוץ לחברון הם קדרים חברונים.

אפילוג/פרולוג

חודש לפני תחילתה של אינתיפאדת אלאקצה, ערכנו מספר קרמיקאים ביקור בסדנאות בחברון. התקבלנו בסטודיו שלהם בחום רב המהול בסקרנות וגאווה מקצועית. קשה לתאר מתוך המציאות המנותקת שאנו חווים היום ביחסינו עם שכננו הפלסטינים, את הקסם והאנרגיה החיובית העצומה שנבעו ממפגש זה.

אני רוצה להודות לעבד אלוואדוד מוחמד אחמד אלג'עברי, שהשיחות הטלפוניות עמו מאירות מפעם לפעם את עיני, וכי הוא מזכיר לי שפיות ותקווה מה הן. לעבד אין אישור כניסה לישראל ואני אינני יכולה לנסוע לחברון. נתק מוחלט. הדגמה קטנה למה שאפשר לכנות "הגבלות בחופש התנועה". אי לכך שיחה טלפונית אחת לאחר הביקור שלנו שם הפכה לסדרה של שיחות הממשיכות עד היום. אני רוצה להודות לראטב וזיאד אלפאח'ורי שהשיתוף פעולה עמם אפשר את קיום התערוכה.

אני חשה צער רב על דעיכתה של הקרמיקה הפלסטינית כנדבך תרבותי, שראשוני היוצרים בקרמיקה בישראל התחברו אליה באופן מידי, וגם אני מחוברת אליו במובן הרומנטי כקרמיקאית. עבודותיהם של הקדרים הפלסטינים משמשות לי מקור השראה לעבודותיי ויוצרות חיבור אמיתי לתרבות שיש לי דיאלוג עשיר עמה. כיוצרת במציאות הישראלית הקשה אני נשארת לצערי הרב, כרגיל, בסבך מורכב, אלים, לא פטור וחסר תשובות.
אני רואה את תופעת דעיכתה של הקדרות הפלסטינית המסורתית בחברון כמקרה המייצג תופעה רחבה של הרס תרבותי שאיננו יודעים להעריך את היקפה. ארגונים לזכויות האדם עסוקים בשלב זה של הקונפליקט בהפרות בוטות של זכויות האדם ולמרות שניסיתי, לא הצלחתי למצוא תיעוד מקיף ומסודר של סגירת מוסדות תרבות שונים ביניהם תיאטראות, בתי קולנוע, גלריות לאמנות, בתי ספר לאמנות ומוסדות נוספים שהם חלק מהתפתחותה הבריאה של כל חברה. אני מקווה כי יום יבוא ונוכל לשקם את שיתוף הפעולה התרבותי בינינו לבין היוצרים הפלסטינים, לא כמחאת יוצרים אלא כדיאלוג פורה ביניהם. באשר הם.

הכדים והקערות נוצרו על ידי: **ראטב אלפאח'ורי, חברון**

מידות

הכדים: גובה 75 ס"מ, קוטר: 45 ס"מ
הקערות: קוטר 50 ס"מ, גובה: 25 ס"מ

יוזמה והפקה: **שלומית באומן**

עיצוב .C.D: **ורד הקרט**

צילום: **אילן עמיחי**

תרגום לערבית: **נוואף עתאמנה**

תרגום לאנגלית: **שרה קיטאי**

תרגום לעברית טקסט של מרכז פרס לשלום: **יעל נובק**

תודה לעבד אלוואדוד מוחמד אחמד אלג'עברי, לראטב אלפאח'ורי וזיאד אלפאח'ורי

התערוכה היא פרוייקט משותף של אגודת אמני הקרמיקה בישראל, המשכן **לאמנות** עין חרוד והגלריה לאמנות באום אלפחם

אנו מודים למרכז פרס לשלום על תמיכתם בתערוכה

כל הזכויות שמורות לאגודת אמני הקרמיקה בישראל 2005

www.israel-ceramics.org

מרכז פרס לשלום
مركز بيرس للسلام
The Peres Center For Peace

صالة العرض للفنون أم الفحم
הגלריה לאמנות אום אל'פחם
Um El Fahem Art Gallery

ترحيب

يبدأ الخزفيون الإسرائيليون نهارهم وهم يرتدون ملابس العمل، في عجن طين الفخار بحركات دائرية متكررة، مثلهم مثل بقية الخزفيين في العالم. إن هذا العمل، بما فيه من علاقة وملامسة، مع الأشياء الأولية والأساسية في عالمنا، مع التراب والماء والنار، وبما يتضمنه من عمل يدوي، تفكير في الشكل والجمالية والوظائفية، وبجانبه الفني أيضا ، يشكل لغة عالمية مشتركة لجميع العاملين فيه في كل مكان في العالم.
ومن خلال العمل اليومي المضني، تحضير المواد، تجفيفها، مركزتها، الحركات الدائرية لعجلة الخزاف، نقل الجرار، حرقها وبيعها – من خلال هذا كله نعبر عن تضامننا مع صانعي الفخار الفلسطينيين في الخليل.
أشكر جميع صانعي الفخار الفنانين المشاركين في هذا المعرض التكريمي. كما أشكر كل من جيله بار أور، دار الفنون في عين حارود التي تستضيف هذا المعرض، ومركز بيرس للسلام، على مساهمتهم في هذا المعرض.

جيله بن دافيد
المديرة العامة لرابطة فناني السيراميك في إسرائيل

مركز بيرس للسلام

أُقيم مركز بيرس للسلام عام 1996 من قِبل رئيس الحكومة السابق، والحاصل على شهادة نوبل للسلام، السيد شمعون بيرس، وذلك من أجل تحقيق حلمه الشخصي، بهدف تعاون جميع شعوب الشرق الأوسط معا من اجل لحقاق السلام والاخوة، وذلك عن طريق التعاون الإقليمي منطقي الاجتماعي– الاقتصادي والتفاعل الشخصي.

يرتكز نشاط مركز بيرس السلام على أهداف اجتماعية واقتصادية مشتركة للعرب واليهود، ويعنى بشكل خاص بالعلاقات الإسرائيلية الفلسطينية. يتم تطوير مشاريع من أجل بناء السلام بمشاركة أفراد محليين ودوليين.

تشمل نشاطات المركز مجالات متعددة:

زراعة، عمل جماهيري، حوارات وتعاون بين مدنيين، التربية للسلام والثقافة، البحث الأكاديمي، تطوير مشاريع اقتصادية، طب وتمريض، رياضة، نشاطات الشبيبة وغيرها..

معلومات إضافية عن نشاط المركز ومهامه على الموقع الالكتروني:

www.peres-center.org

أطفال فلسطينيون وإسرائيليون يحصلون على أوسمة تقدير من رئيس جامعة القدس سري نسيبة، ورئيس بلدية حولون موطي ساسون والسيد شمعون بيرس. شارك الأولاد في برنامج مركز بيرس للسلام
حول التعاون في مجال التربية والرياضة الذي يشارك به آلاف الشبيبة.

الممثل ريتشارد جير، خلال زيارته لطفل فلسطيني نزيل في مستشفى إسرائيلي ضمن مشروع "إنقاذ أطفال". ضمن هذا المشروع يتم تحويل أطفال فلسطينيين لمستشفيات في البلاد، من أجل التشخيص والجراحة المعقدة، وذلك بسبب النقص في الأطر العلاجية المناسبة في مناطق السلطة الفلسطينية.

شبيبة فلسطينيون وإسرائيليون يعرضون ضمن المركز العمل عرض "وجهة نظر" من أجل دفع قيم السلام والتسامح، أمام جمهور من الطلاب الثانويين.

صناعة الفخار الفلسطينية التقليدية في الخليل – معرض تكريم

شلوميت باومن

المعرض

منذ انتفاضة الأقصى وصناعة الفخار الفلسطينية التقليدية آخذة بالاندثار بشكل تدريجي. تعود هذه الصناعة التقليدية الى فترة ما قبل 500 عام، وهي تقوم على طرق العمل التقليدية المرتبطة بالمواد المتوفرة وشكلها، ومن خلال نقل مهارات وطرق العمل بين أفراد العائلة، من الأب الى الأبن.
كانت مدينة الخليل وحتى عام 2000 تشكل مركزا كبيرا للفخار في الشرق الأوسط وكانت محط أنظار واهتمام عالميين بكونها مركزا للصناعة الفخار التقليدية. في تلك الفترة كان في الخليل نحو 80 ورشة، 50 منها تقليدية (تعود بغالبيتها العظمى الى أبناء عائلة الفاخوري)، بينما عملت الـــثلاثون الباقية بتكنولوجيات حديثة.
مع ظهور الثورة الصناعية بدأت طرق الانتاج التقليدية بالتلاشي والاندثار، وبضمنها صناعة الفخار التقليدية، وخاصة بسبب صعوبة منافسة الاختراعات التكنولوجية والاستيراد الرخيص للمواد الخام، أو بسبب عدم حاجة الأسواق المحلية للمنتجات التقليدية. ومع ذلك، فان صناعة الفخار التقليدية في الخليل كان تلاقي، حتى فترة ما قبل الأربع سنوات الأخيرة، رواجا وازدهارا ملحوظين، وذلك بسبب قدرة صانعي الفخار على ملاءمة منتجاتهم للسوق المحلية ولاحتياجاتها.
مع بداية الانتفاضة الأخيرة أغلقت ورشات صناعة الفخار في الخليل الواحدة تلو الأخرى، وبدأ صانعو الفخار يبحثون عن رزقهم بأعمال أخرى. ونحن نشهد الان فترة اضمحلال هذه الظاهرة الاجتماعية الفريدة، التي تطورت قبل 500 عاما في منطقة الخليل. لقد شكلت هذه الصناعة خلال فترة ازدهارها عاملا هاما في صياغة الهوية البيئة الجمالية (الجرار، السيراميك الأرمني وغيره). وتشهد هذه الظاهرة الاجتماعية في أيامنا هذه خطر الاندثار النهائي، وهذه هي بلا شك إحدى الظواهر المرافقة للاحتلال والمنبثقة عنه.
يقام هذا المعرض تكريما لصناعة الفخار الفلسطينية التقليدية في الخليل، ويهدف طرح الموضوع أمام جمهور محبي الفن في إسرائيل. ولقد تمت دعوة فنانين يعملون في الفخار للعمل مع أدوات من الفخار صنعت في الخليل وتمم شراؤها خصيصا لهذا الهدف. وتعبر هذه الخطوة عن مقولة في حقل الفنون التي تبرز العلاقات الاجتماعية بين الفنان، بين الاجتماعي والشخصي، بين الطويل والقصير، بين النخبوي والشعبي، بين الاحتجاج والمقولة الفنية.

ورش صناعة الفخار التقليدية في الخليل

تقع ورش عمل أبناء عائلة الفاخوري في منطقة صناعية متعددة الطبقات، حيث تمتزج حياة صانعي الفخار اليومية بشكل طبيعي. وتستعمل هذه المنطقة اليوم موقفا للدراجات، وفي اليوم التالي تستعمل لتجفيف الجرار الكبيرة، وبعد الغد يستعمل مكانا لتحضير الواجبات المدرسية. هكذا تتنوع استعمالات المكان وتتغير استعمالاته بسرعة كبيرة وحسب الحاجة.

الحلول التقنية التي يلجأ اليها الفنانون في الخليل هي حلول عفوية تستعمل فيها مواد بسيطة. المحرك الذي يشغل عجلة السيراميك هو محرك بسيط سرعته ثابته ويتم التحكم به بواسطة الاحتكاك بين قطعة من عجلة سيارة ودولاب السرعة.

ورشة عمل عائلة الفاخوري هي واحدة من خمسين ورشة عمل. ويدل اسم العائلة على صناعة الفخار. وقد انتقلت صناعة الفخار بين أفراد العائلة عبر سبعة عشر جيلا، وما زال أفراد العائلة يتوارثون هذه المهنة من الجد الى الاب والابن والحفيد.

يتم حرق الفخار في ورشة عائلة الفاخوري بحرارة منخفضة؟؟؟ تصل الى 950 درجة مئوية. الأدوات مصنوعة من الفخار المحلي وهي غير مطلية بالألوان أو المواد الأخرى. وتمتاز الأدوات المصنوعة ببساطة شكلها. وقد طرأ بعض التحول على الأدوات المصنوعة خلال الأجيال المختلفة. فخلال 400 عام تمت صناعة أدوات للاستعمال ألبيتي، استجابة للاحتياجات الاجتماعية في تلك الفترة، مثل أدوات لحفظ الزيت، اللبن، المربى والمياه، والتي تسمى زير. وكذلك أواني الطعام وأخرى للاستعمال اليومي. ومع تطور أواني الطعام الصناعية والرخيصة من الزجاج والبلاستيك (في الخمسينيات)، وبعد الاحتلال عام 1967 وفتح الأسواق الإسرائيلية، تغيرت أنواع المنتجات، وتم التركيز على صناعة أدوات الفخار المستعملة في الحدائق أو كهدايا تذكارية للسائحين.

تبدأ عملية إنتاج الأواني (أدوات) في ورشة عائلة الفاخوري، بإنتاج المواد التي تصنع منها تلك الأدوات، وهي تصنع من الطين الذي يتم إحضاره بشاحنات من المناطق القريبة، يمر الطين بعملية خلط وتصفية. يغطس بعد ذلك في برك مدة عشرة أيام، حيث يتم عزله وتنظيفه من المواد العضوية والقذرة. تتم تصفية المياه في نهاية العشرة أيام، وتبقى المواد في بركة الغطس بحالة لزجة مدة أسبوع لتجف تماما، أي إلى أن تصبح في حالة تمكن من عجنها والعمل فيها بسهولة. تخلط المواد المعدة للأواني الكبيرة بالرمل الذي يشكل هيكلا لتقوية المادة. تتم عملية حرق المواد بأفران ذات مبنى دائري والتي تغذى بأشجار وزيت محركات محروق.

مقابل نموذج عائلة فاخوري يعتمد استوديو عبد الجعبري على طريقة مختلفة تماما. حيث يعتمد بالانتاج على تقنيات صناعية متنوعة (ليس حجارة فقط)، تصب داخل قوالب من الجص. نقطة انطلاق استوديو عبد هي انتاج أشكال فخارية، بناء على الطلب (على الغالب يطلب فنانو فخار اسرائيليون أواني محروقة حسب صياغات مختلفة). يستعمل عبد المواد الجاهزة المستوردة خاصة من أوروبا (منذ سنوات الثمانين). الأفران هي أفران كهربائية ذات سيطرة كاملة على درجة الحرارة. الورشات التي أنتجت أوعية بتقنيات صناعية حديثة (حوالي ثلاثين ورشة في الخليل كانت تنتج أوعية مرسمة. تشغيل العمال في هذه الورشات تم بشكل مهني وليس عائليا.

كانت سنوات السبعين سنوات ازدهار للفخار في الخليل، خمسون أسرة من عائلة الفاخوري عملت بالفخار، (لكل أسرة ورشة خاصة بها)، اضافة لثلاثين مصنعا للفخار الصناعي، هذه معطيات مدهشة بالنسبة لكل محيط مديني، في الواقع الخليل أصبحت في تلك الفترة مركز الفخار الفلسطيني الذي يسوق الى المدن الفلسطينية والاسرائيلية. وجد المجتمع الفلسطيني الواقع تحت الأحتلال، والذي يعيق تطور سوق عمل في المهن الحرة وفي التكنولوجيا المتطورة، تجد في انتاج الأوعية الفخارية، امكانية رخيصة ومناسبة للاعالة، ومستهلكة بشكل شبه مطلق من السوق الأسرائيلي. بالنسبة للكمية الكبيرة لورشات الفخار بالخليل يقول عبد: " تعيل جيدا لأن المصاريف والمواد الخام منخفضة جدا، بينما الأرباح كبيرة." ظلت صناعة الفخار في منطقة الخليل آخذة في الازدهار لغاية سنوات التسعين، حيث أصبح هناك فائض من الورشات. ومع فتح السوق الأردني والأمريكي بعد اتفاقات اوسلو، كانت هنالك محاولة لتصدير الفخار الفلسطيني، ولكن الأغلاقات المستمرة والضرائب الثقيلة المفروضة على تصدير البضائع من المناطق المحتلة خنقت هذه المحاولة.

كانت فترة اتفاقات اوسلو فترة قصيرة من الهدوء التي ثبت سريعا أنها أمل كاذب، بما يتعلق بأي تطور أقتصادي مستقل لأي مبادرة فلسطينية. بعد أشهر قليلة من توقيع اتفاقات اوسلو ومع بداية الأغلاقات، منع التجول، مما أدى الى اعاقة ازدهار الفخار في الخليل وبالتالي الى إغلاق ورش الفخار الواحدة تلو الأخرى. والان أصبحت هذه الصناعة التقليدية مهددة بالزوال.

معظم ورشات الفخار في الخليل مغلقة اليوم، او انها ليست ربحية وفعالة. أو كما يقول عبد فهي تعيش بالتنفس الاصطناعي. يعمل اصحاب ورش الفخار وعمالها كسائقي سيارات أجرة، عمال بناء، أو موظفين في السلطات المحلية.عبد يعمل منذ ذلك الحين في أعمال البناء. يقول عبد بشكل واضح ان صناعة الفخار

في الخليل "تعيش النزع الأخير في غرفة المستشفى". تعمل اليوم عشرون ورشة لعائلة الفاخوري.
أود ان أحذر بهذا المقال من عملية خنق ثقافي، لانتاج فخار فلسطيني شعبي، الذي استمر مئات السنين كمركز الفخار الأكبر في الشرق الاوسط. أيضا ورش الفخار في بيت لحم، غزة ورام الله تعيش حالة مشابهة لتلك الموجودة في الخليل. تجدر الإشارة الى أن مدينة الخليل هي مركز صناعة الفخار الفلسطيني، وان غالبية العاملين في ورش الفخار خارج الخليل هم اصلا من الخليل.

خاتمة/مقدمة

زرنا نحن مجموعة من الفنانين الخزفيين قبل أنتفاضة الأقصى بشهر ورش الفخار في الخليل. استقبلنا بترحاب ممزوج بحب الاستطلاع والاعتزاز المهني. يصعب أن نصف اليوم ومن خلال الواقع الانفصالي الذي نعيشه بعلاقاتنا مع جيراننا الفلسطينيين ذلك السحر والطاقة الايجابية العظيمة التي نبعت من ذلك اللقاء.
أتقدم بالشكر إلى عبد الودود محمد أحمد الجعبري، الذي تضيء المحادثات معه بين الحين والآخر عيني، ولأنه يذكرني ما هو الأمل والتطلعات. عبد لا يملك تصريح دخول إلى إسرائيل وأنا لا املك أذن دخول للخليل –انقطاع مطلق. هذا مجرد نموذج بسيط لما يمكن تسميته "تحديدات حرية التنقل". لذلك فإن محادثة واحدة معه بعد الزيارة، تحولت الى سلسلة من المحادثات المستمرة حتى اليوم. أتقدم بالشكر أيضا لراتب وزياد فاخوري اللذين مكن التعاون معهما أقامة المعرض.
أشعر بالأسف الشديد على اضمحلال صناعة الفخار الفلسطيني كمدماك ثقافي، الذي رافق بدايات الفخار في اسرائيل. كفنانة تعمل في هذا المجال أجدني مرتبطة بوجداني مع هذا الموضوع. تشكل أعمال صانعي الفخار الفلسطينيين مصدر ألهام لأعمالي وتشكل تلاحم حقيقي مع ثقافة يربطني بها حوار غني. كفنانة تعمل وتنتج ضمن الواقع الإسرائيلي، يلازمني الاسف الشديد، وأبقى مع ورطتي هذه بلا أجوبة أو حلول.
أعتبر ظاهرة أندثار صناعة الفخار الفلسطيني التقليدية في الخليل، كحالة تمثل ظاهرة أوسع من الهدم الثقافي والتي لا نعرف أن نقدر حجمها. رغم محاولاتي لم أنجح في توثيق شامل ومنظم لإغلاق مؤسسات ثقافية مختلفة بينها المسرحية، دور السينما، معارض فنون، مدارس لتعليم الفنون ومؤسسات أخرى، التي تشكل جزءا من التطور السليم لكل مجتمع. أنا آمل ان يأتي يوم ونستطيع به أن نرمم التعاون الثقافي بيننا وبين الفنانين الفلسطينيين، ليس كعملية لحتجاج، بل كسيرورة من الحوار البناء بيننا وبينهم.

اعتمادات

الجرار والأواني من عمل راتب الفاخوري، الخليل
حجم الجرار: الارتفاع 75 سم، القطر 45 سم
حجم الأواني: الارتفاع 25 سم، القطر 50 سم

مبادة ومونتاج: شلوميت باومن

تصميم السي.دي: ورد هقرط
تصوير: أيلان عيحاي
الترجمة العربية: نواف عثامنة
الترجمة الانكليزية: سارة قياطي
الترجمة العبرية: ياعيل نوياك
شكرا لعبد الودود محمد أحمد الجعبري، راتب وزياد الفاخوري

المعرض هو مشروع مشترك لرابطة فناني الخزف في إسرائيل،
دار الفنون في عين حارود وصالة العرض للفنون في أم الفحم

شكرا لمركز بيرس للسلام على المساهمة في تمويل المعرض

جميع الحقوق محفوظة لرابطة فناني الخزف في إسرائيل 2005

www.israel-ceramics.org

صالة العرض للفنون أم الفحم
הגלריה לאמנות אום אל־פחם
Um El Fahem Art Gallery

מרכז פרס לשלום
مركز بيرس للسلام
The Peres Center For Peace

Greetings

Ceramic artists everywhere begin their day in work clothes, kneading the clay and turning it in an unbroken cycle. It is the same in Israel and every place else in the world. This "trade", which invites direct contact with the most fundamental elements in our world - earth, water, and fire - and which demands a great deal of manual labor on the one hand and analysis of form, aesthetics, function, and art on the other, creates something akin to an international language common to all those involved in it the world over. In our work day, preparing the clay, drying, centering, and throwing it, carrying pots, firing them and selling them, we express our identification with the Palestinian pottery makers in Hebron.

I am grateful to all the pottery makers and ceramic artists who took part in this homage, and I would like to thank Galia Bar Or and the Ein Harod Museum of Art for hosting the exhibition. Thanks to The Peres Center for Peace for their support

Gila Ben-David
Chairperson, Ceramic Artists Association, Israel

The Peres Center for Peace

The Peres Center for Peace was founded in 1996 by Nobel Peace Laureate and former Prime Minister Shimon Peres, with the aim of furthering his vision in which people of the Middle East region work together to build peace through socio-economic cooperation and development and people-to-people interaction.

The peacebuilding activities of the Peres Center focus on common Arab and Israeli economic and social interests, with particular emphasis on Palestinian-Israeli relations. Peacebuilding projects are developed to address these interests, through partnerships with regional and international partners.

The Peres Center's areas of activity include; Agriculture, Community Development, Civil Society Dialogue and Cooperation, Peace Education and Culture, Academia and Research, Economics and Business Development, Medicine and Healthcare, Sports, Youth Activities and more.

For more information about the Peres Center's mission and activities, please visit our website:

www.peres-center.org

Actor Richard Gere visiting a Palestinian child from the Peres Center's "Saving Children" project, whereby Palestinian children are referred for complex diagnoses, investigations and surgical procedures in Israeli hospitals when such treatment is not available in the Palestinian Authority.

Palestinian and Israeli children receiving awards for excellence from President of Al Quds University Prof. Sari Nusseibeh, Mayor of Holon Mr. Moti Sasson and Mr. Shimon Peres. The Palestinian and Israeli children are participants in the Peres Center's "Twinned Peace Sport Schools" project which provides sport and fitness training, Peace Education activities, auxiliary educational support, and joint Palestinian-Israeli sporting and social activities for over 1,000 youngsters.

Palestinian and Israeli cast members from the Peres Center's "Viewpoints" performance which promotes the values of peace and tolerance, performing to an audience of high school students.

Homage to Traditional Palestinian Pottery in Hebron

Shlomit Bauman

The Exhibition

Since the start of the second intifada, traditional Palestinian pottery making in Hebron has been slowly disappearing. The craft, actively maintained for 500 years, is based on traditional methods typical of the local materials and forms, with the knowledge and skills passed down from father to son, as is often the case in this type of community.

Until the year 2000, Hebron was the largest ceramics center in the Middle East, attracting international attention as a major site of traditional pottery. Some 80 workshops operated in the city, 50 of them using traditional methods (owned mainly by members of the el-Fahouri family) and 30 employing modern technology. Since the Industrial Revolution, traditional production methods in most areas, including pottery making, have been dying out, either because of their inability to compete with technological innovations and cheap imports or because they were no longer relevant for the local markets in which they operated. But the ceramics workshops in Hebron continued spirited production, and even flourished (until about four years ago), displaying a talent for adapting to the changes in the marketplace. With the onset of the second intifada, one by one the workshops began closing down, and the potters were forced to look elsewhere to make a living. We are thus witnessing the demise of a unique cultural phenomenon that developed over 500 years in and around Hebron and which was, at its height, a significant component of its aesthetic environment (producing readily identifiable jars, garden pots, "Armenian" ceramics, and more). Today this cultural activity is in danger of disappearing entirely, a side effect of the occupation.

This exhibition, a homage to traditional Palestinian pottery making in Hebron, seeks to bring its situation to the attention of the art-loving public in Israel. Ceramic artists have been invited to work on pots and bowls purchased with the help of a special donation. Thus, within the realm of art, a statement is being made here aimed at accentuating cultural interactions: between artist

and craftsman, between "high" and "low" art, between the social and the personal, between the elitist and the popular, between protest and art.

Traditional pottery workshops in Hebron

The el-Fahouri workshops in Hebron are located in a multi-level industrial zone in which everyday life and pottery making intermix naturally. A lot used today to park bicycles may serve tomorrow as a surface on which to dry large pots and the day after as a place where children do their homework. The use made of the studio spaces is highly dynamic, changing rapidly as need dictates. Most technical solutions are improvised from simple materials (such as the mechanism which operates the potters wheel, made from a simple one-speed motor controlled by creating friction between a piece of tire and the flywheel).

The el-Fahouri workshop in Hebron is one of some 50 such enterprises belonging to different households in the family. The name "el-Fahouri" comes from the Arabic for "clay pot" and means "one who works in clay." The family has been in the business of making pottery for about 117 generations, and to this day the fathers still pass the craft down to their sons.

El-Fahouri pottery is characterized by low firings at a temperature of about 9500C. The pots are made of local soil, are not painted or glazed over, and have simple and practical shapes. Over the course of time, the type of pots produced by the workshops has changed. For some 400 years, functional pots were made to answer the contemporary needs of the population (vessels for storing oil, wine, yogurt, jam, and water, known as "zir," everyday household implements and crockery, and garden pots). When cheap mass-produced housewares of glass and plastic became available (in the 1950s) and the Israeli market opened after the Six Day War (1967), the workshops began to focus production mainly on garden pots for practical use and as souvenirs for tourists.

The process of pottery making in the el-Fahouri workshops begins by preparing the clay, made from local soil brought by the truckload from nearby sites. After being mixed and sifted, the soil is transferred to soaking pools for about ten days where it is cleansed of organic materials and impurities. The

water is then drained and the muddy clay, known as slip, is left in the pool to dry for another week until it reaches a consistency that can be easily kneaded and worked. The clay to be used for large pots is mixed with sand, which serves as a skeleton supporting the body of the material, rather like a backbone. Its yellowish red color derives from the iron oxides in the soil itself. If lighter or white clay is desired, the soil is mixed with salt. The pots are fired in tilted round-edged rectangular kilns heated with wood and burnt motor oil.

Abed el-Jabari's studio has adopted a totally different approach. Here the production employs a variety of industrial techniques (not only wheel throwing), including the use of jiggers, plaster molds, and extruders. Operations are based primarily on custom-made ceramic items (mainly bisque-fired pots ordered by Israeli ceramic artists to their own design). The clay is ready-made, imported mostly from Europe (since the '80s), and the kilns are electric and allow for maximum temperature control. All the workshops employing modern industrial techniques (some 30 of which operated in Hebron) produced painted, glazed pots, and the workers were selected on the basis of professional, rather than family, criteria.

In the 1970's, pottery making was flourishing in Hebron. 50 el-Fahouri families (each with its own workshop) and 30 industrial plants would be remarkable figures for any urban area. Indeed, in this period Hebron became the center of Palestinian ceramics, marketing its wares throughout Palestine and Israel. Living under occupation, which constrained development of the liberal professions and the hi-tech industry, the Palestinians found a suitable inexpensive option for earning an income in the low-tech production of ceramics sold almost entirely to the Israeli market. "Pottery making passed down from father to son," Abed explains in response to my surprise at the large number of ceramic workshops in Hebron, "is a good way to make a living because the materials are cheap and the earnings are high."

Palestinian pottery continued to prosper in Hebron into the '90s until there was a glut of ceramic workshops in the city. When the Jordanian and American markets opened up in the wake of the Oslo Accords, attempts were made to export Palestinian ceramics, but they were nipped in the bud by the frequent closures and the heavy taxes levied on goods exported from the

occupied territories. The Oslo Accords created a short period of stability, but the hopes for the potential economic independence of Palestinian initiatives were soon dashed. Only a few months after the signing of the accords, the cycle of curfew-closure-confinement was set in motion, halting the momentum of the ceramics industry in Hebron. One by one, the workshops were closed, and ever since the start of the second intifada the craft has been in considerable risk of disappearing forever.

Today most of the pottery making workshops in Hebron are either closed or unprofitable, existing, to use Abed's medical metaphor, on artificial respiration. The owners and employees make their living as cab drivers, construction workers, and local authority clerks. Abed himself has been working in construction. As he describes the situation: "Hebron ceramics is drawing its last breaths in the emergency room." At present, the majority of el-Fahouri workshops have been discontinued. Only about 20 are still active, operating on a very small profit margin. Their wares are transported to Israel by Israeli and Palestinian drivers with travel permits, on condition that they can enter or leave Hebron at any given moment.
I wish to take this opportunity to protest the ongoing cultural strangulation of a pottery making tradition that endured for hundreds of years in the largest center of ceramics in the Middle East. Ceramics workshops in Bethlehem, Gaza, and Ramallah are in a similar situation to those in Hebron. But it is worth repeating that Hebron is the center of Palestinian ceramics, and most of the pottery makers in workshops outside the city are, in fact, from Hebron.

Epilogue/Prologue

A month before the start of the second intifada, a group of ceramic artists visited the Hebron workshops. We were welcomed with a combination of warmth, curiosity, and professional pride. Today, in view of the breakdown in our relations with our Palestinian neighbors, it is hard to imagine the delight and the tremendous positive energy that grew out of that encounter.
I would like to thank Abed Elwadood Muhammad Ahmed el-Jabari, whose

periodic telephone conversations open my eyes and who reminds me of the true meaning of sanity and hope. Abed does not have a permit to enter Israel, and I can not go to Hebron. We are totally cut off from one another. This is just one small example of what might be called "curtailed freedom of movement." Consequently, the one telephone call that followed our visit has turned into a series of conversations that is still going on. I am also grateful to Ratab and Ziad el-Fahouri, whose collaboration made this exhibition possible.

I am deeply saddened by the disappearance of Palestinian ceramics as a cultural manifestation to which the first ceramic artists in Israel were immediately drawn. As a ceramic artist myself, I too feel its allure in the romantic sense. The work of the Palestinian pottery makers serves as a source of inspiration for my own art, creating a genuine tie to a culture with which I have a rich dialogue. Working in the harsh Israeli reality, I live, as usual and to my great regret, in a complex violent bind with no solution and no answers. I see the fading of traditional Palestinian pottery making in Hebron as one instance of a wider process of cultural extinction whose true extent is unmeasurable. At this stage in the conflict, civil rights organizations are preoccupied with gross violations of human rights, and despite my efforts, I have been unable to find any comprehensive systematic documentation of the closing of cultural institutions such as theaters, cinemas, art galleries, art schools and the like, which are part and parcel of the healthy development of any society. It is my hope that one day we will be able to reestablish cultural cooperation between ourselves and the Palestinian craftsmen, not as an artists' protest but as a fruitful dialogue between creative people wherever they may live.

credits

The pots and bowls were produced by: **Ratab el-Fahouri, Hebron**

Dimensions: Pots—height: 75 cm; diameter: 45 cm
Bowls—height: 25 cm; diameter: 50 cm

Initiative & production: **Shlomit Bauman**

CD graphic designer: **Vered Hakeret**

Photography: **Ilan Amihai**

Arabic translation: **Nawaf Atamana**

English translation: **Sara Kitai**

The Peres Center for Peace text, Hebrew translation : **Yael Novak**

We would like to thank Abed Elwadood Muhammad Ahmed el-Jabari, Ratab el-Fahouri and Ziad el-Fahouri.

The exhibition is a joint project of the Ceramic Artists Association of Israel, the Ein Harod Museum of Art, and the Umm el-Fahm Art Gallery.

We are grateful to the Peres Center for Peace for their support.

All rights reserved by the Ceramic Artists Association of Israel 2005

www.israel-ceramics.org

Um El Fahem Art Gallery

The Peres Center for Peace

Avital Bar Shai
"Untitled"
Mixed media

أفيطال بار شاي
"بدون عنوان"
مواد مختلفة

אביטל בר שי
"ללא כותרת"
טכניקה מעורבת

01

02

אבנר זינגר

"ללא כותרת"
כד פלסטיני חתוך
צילום: נועה בן שלום

أفنر زينجر

"بدون عنوان"
جرة فلسطينية مكسورة
تصوير: نوعه بن شالوم

Avner Singer

"Untitled"
Hewn Palestinian pot
Photograph: Noa Ben Shalom

03

Ora Bentov Ron

"Untitled", Installation
Earth, shards of ancient and modern Palestinian pottery hourglass, bouquet of roses

أوره بنطوف رون

"بدون عنوان"، منشأ
تراب، شظايا خزف قديمة
وجديدة من الفاخورة
الفلسطينية، ساعة رملية وباقة زنبق

אורה בן טוב

"ללא כותרת", מיצב
אדמה , שברים של חרסים
עתיקים וחדשים מקדרות פלסטינית
שעון חול וזר שושנים

04

אטי ספינדל
"סברס"
טכניקה מעורבת

إطي سبيندل
"صبر"
مواد مختلفة

Etti Spindel
"Sabras"
Mixed media

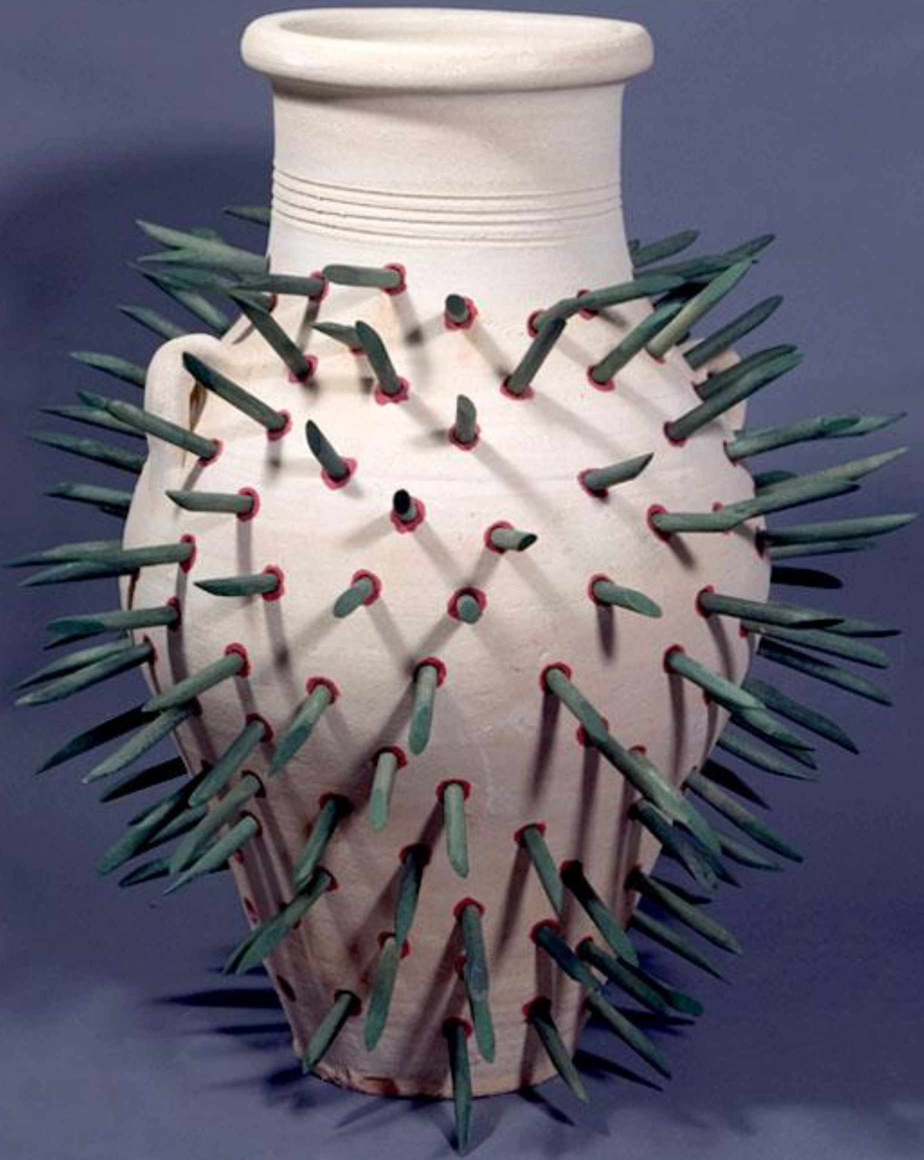

Eitan Gross

"Who built..."
Mixed media

إيتان جروس

"من بنى..."
مواد مختلفة

איתן גרוס

"מי בנה..."
טכניקה מעורבת

Alon Gil & Dani Yitzhaki

"Answer Us"
Porcelain, spray

ألون جيل وداني يِتسحاقي

"ألجيبونا"
خزف، طلاء بالرش

אלון גיל ודני יצחקי

"ענונו"
פורצלן, ספריי

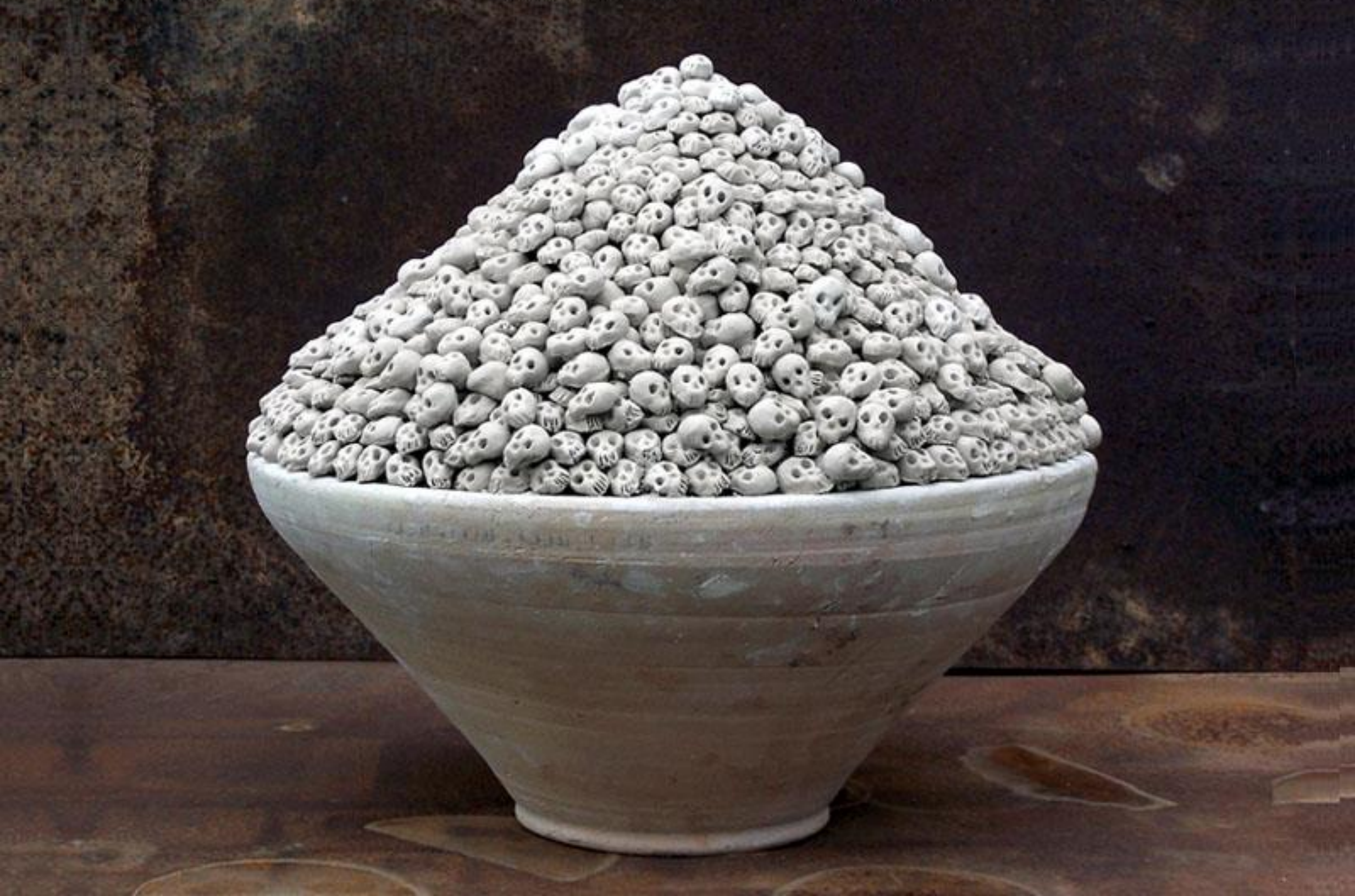

07

אסתר אלטרמן
"מצפים"
בניית יד, אדמית, אפר

استر الترمان
"يَنتَظرون"
عمل يدوي، طين، تراب

Esther Alterman
“Anticipating”
Hand built, earthenware, ashes

08

אסתר בק

"ללא כותרת"
עבודת יד בחומר,
אבנית וברזל

استر بك

"بدون عنوان"
عمل يدوي بالمعدن،
طين طوبي وحديد

Esther Beck

"Untitled"
Hand built
stoneware, and iron

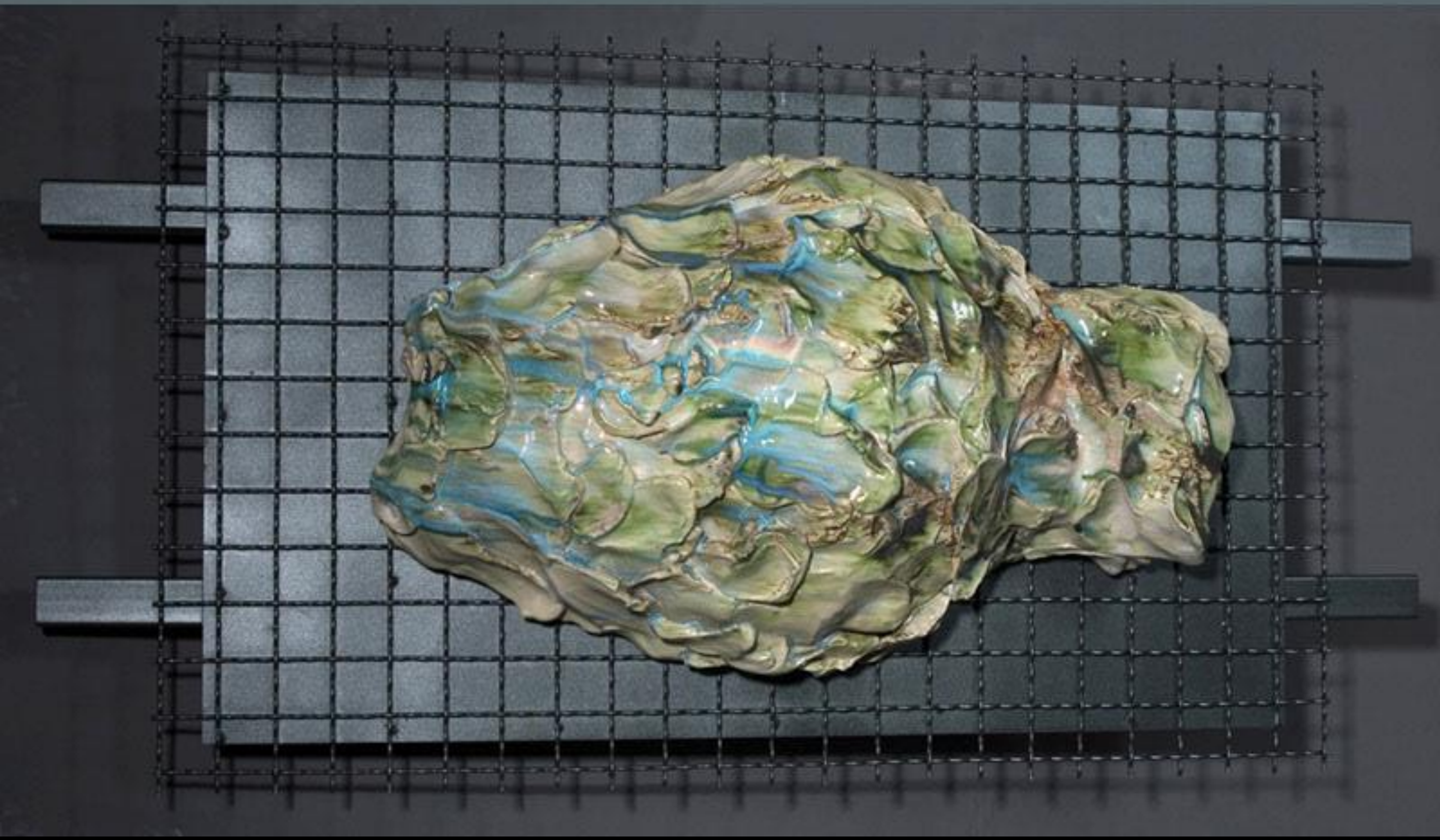

09 אתי גורן

"פיזור גלויות"
קערה פלסטינית ותוספות אישיות
השיר: פיזור גלויות של אהרון שבתאי
השאלת העבודה באדיבות
משפחת מוס-וינר

إيتي جورن

"توزيع بطاقات"
زبدية فلسطينية وإضافات شخصية
قصيدة: توزيع بطاقات لأهرون شبتاي
مقدمة بلطف من عائلة موس–وينر

Etti Goren

"Dispersed Peoples"
Palestinian bowl with personal additions
The pœm: "Dispersed Peoples"
by Aharon Shabtai
Lent by the Moss-Weiner family

10

בלו סימון פיינרו

"ירושלים"
כד חרס, מים, אדמה מירושלים
נייר, סירה

بلو سيمون فينارو

"القدس"
جرة خزفية، ماء، تراب من
القدس، ورق، قارب

Belo Simon Pianero

"Jerusalem"
Clay pot, water, Jerusalem soil
paper, boat

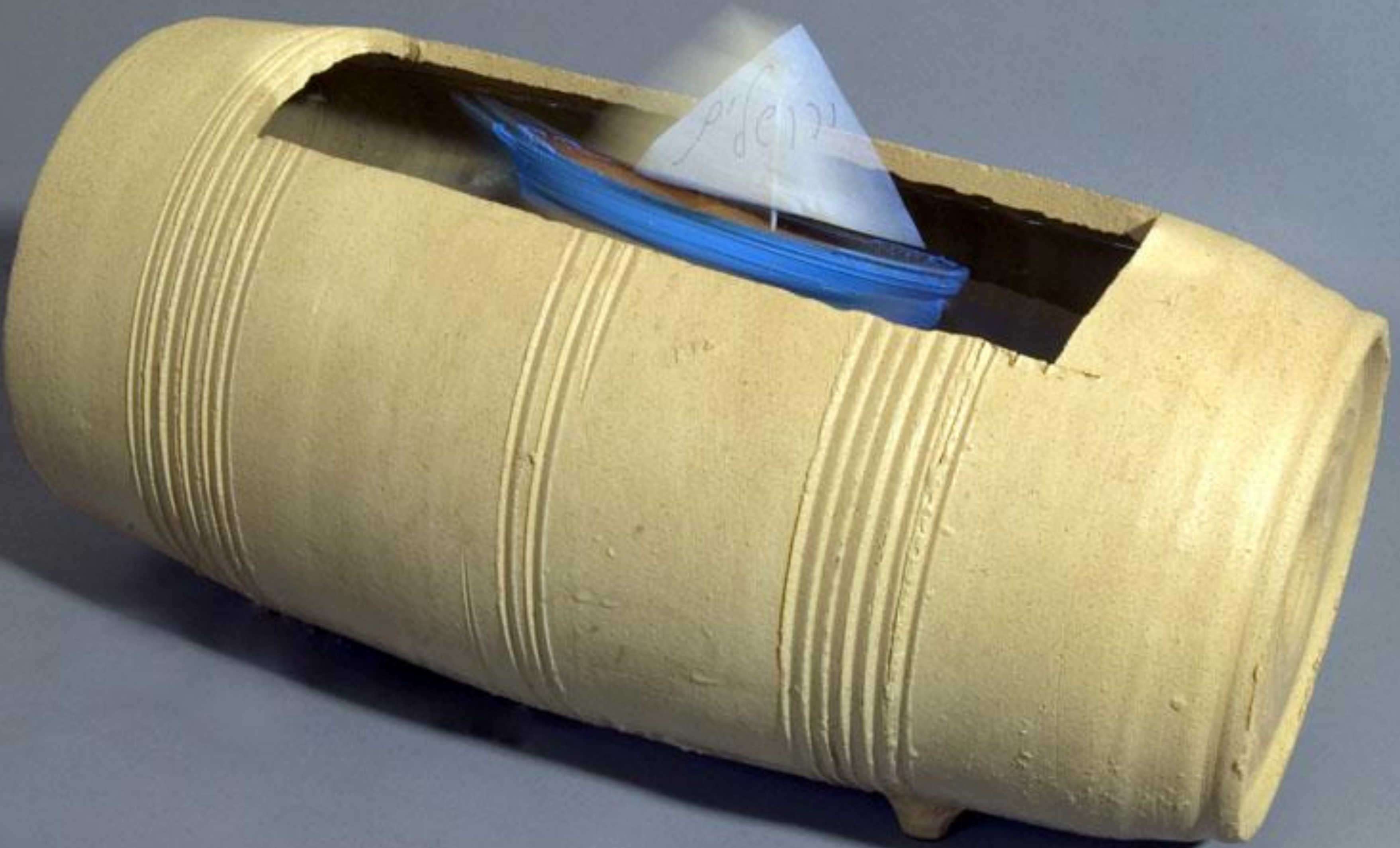

David Goss
"H_2O"
Oil paint and carving on wood

ديفيد جوس
"H_2O"
ألوان زيتيّة وحفر في الخشب

11 דיויד גוס
"H_2O"
צבע שמן וגילוף על עץ

Varda Bar-Shamai
"Affinity"
Mixed media

وردة بار شماي
"صلة"
مواد مختلفة

ורדה בר-שמאי
"זיקה"
טכניקה מעורבת

זהרה הראל

"לב אדום לב זהב"
טכניקה מעורבת
תבניות לחיצה ועיבוד ידני
ביצוע תבנית בובת לחיצה: יפעת שמעיה

زهرة هارئيل

"قلب أحمر قلب من ذهب"
مواد مختلفة، قوالب مضغوطة وعمل يدوي
عمل قالب الدمية المضغوطة:
يفعات شمعيه

Zohara Harel

"Red Heart Gold Heart"
Mixed media
press molds and altered
Doll press mold: Yifat Shmaya

Tanya Preminger

"12 Ways to Assist
Palestinian Potters"
clay pots, wood, photographs

تانيه فرمنغر

" 12 شكل لمساعدة
الخزفيين الفلسطينيين"
جرة من خزف، خشب، صور

טניה פרמינגר

"12 צורות לעזור לקדרים פלסטינים"
כדי חרס, עץ, צילומים

15

לאה קרוגמן
"שמלה בדואית"
מיוליקה

ليا كروجمان
"فستان بدوي"
صبغ بطريقة المايوليكا

Lea Krugman
"Bedouin dress"
Majolica

Magdalena Hefetz | **مجدلينه حيفتس** | **מגדלנה חפץ** | **16**

"Burial Urns"
Mixed media

"جرار للدفن"
مواد مختلفة

"כדי קבורה"
טכניקה מעורבת

17

מירי פליישר

"צלחות איסוף"
פורצלן, שברי כדים, אבנים
גלזורה ולסטר-זהב

ميري فلايشر

"صحون للجمع"
صيني، شظايا جرة، طين صخري،
طلاء لاستر ذهبي

Miri Fleisher

"Collection Plates"
Porcelain, shards, stones
glaze, gold-luster,

Marga Fistein
"Tribute to the Pot"
Mixed media

مرجه فيشطاين
"تكريم للجرة"
مواد مختلفة

מרגה פישטיין
"קידה לכד"
טכניקה מעורבת

מרסל קליין

"Wheels Within Wheels"
עבודת אובניים, עבוד ידני, אבנית,
טרסיגילטה, שריפת עישון

مرسيل كلاين

"Wheels Within Wheels"
عمل على الدولاب، عمل يدوي،
طين صخري، شي وتدخين

Marcel Klein

"Wheels Within Wheels"
Wheel thrown and altered
stoneware, terrasigillata
pit fired

נורית גור לביא קרני

"כד"
צבעי אקריליק על כד, תצ"א עזה
הציטוטים מתוך שירה
של עגנון

نوريت جور لافي كرني

"جرة"
ألوان إكليريك على
جرة، صنع في غزة
اقتباسات من قصيدة لعجنون

Nurit Gur Lavie Karni

"Pot"
Acrylic on pot, ærial photograph
of Gaza, quotations from
the poetry of S.Y. Agnon

21

נילי אורון וטייסי ד.

"אטימות"
בניית יד

نيلي أورون وتيسي دي

"بلادة"
عمل يدوي

Nili Oron and Tacey D.

"Obtrusions"
Hand built

22

Ofra Amikam
"Period Still Life"
Reproduced photograph
wood frame

عوفره عميقام
"طبيعة صامتة موسمية"
تصوير مكرر، إطار خشب

עפרה עמיקם
"טבע דומם תקופתי"
צילום משוכפל, מסגרת עץ

23

Pnina Zamir Amir
"Why Not ?"
Mixed technique

بنينه زمير عمير
"ليش هيك ؟"
مواد مختلفة

פנינה זמיר עמיר
"למה ככה ?"
טכניקה מעורבת

קטי עזרא
"זה לא שחור לבן"
פורצלן, חומר שחור ואבנים

كيتي عزرا
"هذا ليس اسود أبيض"
صيني، مادة سوداء وطين صخري

Katie Ezra
"It's Not Black and White"
Porcelain, black clay, stones

רוית לצר
"Merry Christmas"
בניית יד, טכניקה מעורבת

رفيت لتسر
"Merry Christmas"
عمل يدوي، مواد مختلفة

Ravit Lazer
"Merry Christmas"
Hand built, mixed media

רונית צור
"איזון עדין"
עבודת יד
אבנית שילוב חומרים

رونيت تسور
"موازنة رقيقة"
عمل يدوي، طين
صخري ودمج مواد

Ronit Zur
"Delicate Balance"
Hand built
stoneware, mixed media

רות סימון
"ללא כותרת"
טכניקה מעורבת

روتي سيمون
"بدون عنوان"
مواد مختلفة

Ruth Simon
"Untitled"
Mixed media

רחל כדמור

"עץ הזית"
בניית יד, ציור על כד באנדר גלייז
עבודת מתכת אלומיניום

راحل كدمور

"شجرة زيتون"
عمل يدوي، رسم على الجرة
تحتَ التّرجيج، معادن والمينيوم

Rachel Cadmor

"Olive Tree"
Hand building, painting on pot
in underglaze, aluminum

29

רינה לויט
"צמיחה לאן?"
ברזל, כד פלסטיני, אבנית

رينه لفيط
"نمو الى اين؟"
حديد، جرة فلسطينية، طين صخري

Rina Lavitt
"Growth - which way?"
Iron, Palestinian pot, stoneware

30

רינה קמחי
"כד ערבי- נוכחות נהדרת"
חימר שרוף, מראה, עופרת ועץ

رينه قمحي
"جرة عربية – حضور رائع"
طين مشوي، مرآة، رصاص وخشب

Rina Kimche
"Arab Pot - Wonderful Presence"
Fired clay, mirror, lead, wood

31

Ram Samucha

"What Will Be"
Palestinian bowl, Black coffee

رام سموخه

"شو راح يصير"
زبدية فلسطينية، قهوة عربية

רם סמוכה

"מה יהיה"
קערה פלסטינית, קפה שחור

רעיה שטרן

"אלף לילה ולילה"
שריפת לסטר ערב

رعيه شطيرن

"ألف ليلة وليلة"
شي لاستر عربي

Raya Stern

"A Thousand and One Arabian Nights"
Arab luster firing

שולמית טייבלום מילר

"יזור"
יריעות חימר עם זיגוג וולקני
הדבקת צילומים ולכה

شولميت طايبلوم ميلر

"يزور"
بسط فخار مع تزجيج بركاني،
لصق صور وصبغ

Shulamit Tayblum Miller

"Yazor"
Sheets of clay with volcanic glaze
photographs, lacquer

Sarah Ettinger

"Untitled"
Painting in underglaze glaze, gold, and copper

سارة إيتنغر

"بدون عنوان"
رسم بالطلاء والتزجيج والذهب والنحاس

שרה אטינגר

"ללא כותרת"
ציור בתת גלזורות בזיגוג, בזהב ונחושת

תניה אנגלשטיין

"מאכולת שרקייה ווערבייה"
(מאכלים מזרחיים ומערביים)
עציץ הפוך, מגש פליז
סריגה מחוט פליז, כתיבה

تانيه انجلشطين

"مأكولات شرقيّة وعربيّة"
جرّة مقلوبة، صينيّة نحاس أصفر
خيط نحاسي مجدول، كتابة

Tania Englestein

"Ma'acholet Sharkiya Wa'arabiya"
(Eastern and Western Dishes)
Upside down flowerpot
brass tray, brass thread knit, script